

A kínai Bao bíra hagyomány erkölcsi és társadalmi vonatkozásai

Tizenkilencedik századi megjelenése óta a krimi töretlen népszerűségnek örvend a nyugati népszerű irodalomban. Az intrika, a rejtély, a botrány megragadja az emberek képzelőerejét, és izgatottan lapozzák végig a történeteket az utolsó oldal csattanójára várva. Fiatalsága ellenére valószínűleg elmondható, hogy a krimi a népszerű irodalom legtermékenyebb zsánere.¹

Ugyan a modern kínai krimiirodalom alapvetően a nyugati hatására fejlődött ki az 1910-es években, de bűneseteket feldolgozó írások és történetek közel ezer éve léteznek Kínában, a bennük fellelhető alakok a mai napig töretlen népszerűségnek örvendenek. Ennek talán az egyik legjobb példája az, hogy Pekingben a gyerekkönyvek között *A Három Királyság története* című regényből vett epizódok vagy a hadakozó fejedelemségek korából származó jelenetek mellett ugyanúgy megtalálhatóak például a Bao bíra különféle ügyes-bajos eseteit feldolgozó képeskönyvek.

Elmondható, hogy valamilyen formában már legalább a Ming-kor 明 óta létezett „bűnügyi irodalom” Kínában, akkor is, hogyha ez az irodalom formájában, eredetében és magatartásában homlokegyenest eltér attól, amit a nyugati irodalomban „kriminek” nevezünk. Ez a tény nem meglepő, tekintve, hogy a kínai kultúrában hagyományosan elsődlegesen okító szerepet töltött be, és a célja az volt, hogy a kínai központi hagyomány értékrendjét közvetítse a későbbi generációk számára.²

Ezért a fikciót se tartották sokra. Ennek a „megkerülésére” alakult ki az az elbeszélési technika, hogy az elbeszéléseket mint valóban megtörtént eseteket rögzítették, emberekhez és földrajzi helyekhez kötve őket, ezáltal

DOI: 10.61901/Kellék.2025.74.05

A szerző az ELTE BTK Kína-Tanulmányok szakának MA hallgatója.

Email: zsifkovits@student.elte.hu

- 1 Peter Nusser: *Der Kriminalroman*. J.B. Metzler, Stuttgart–Weimar, 2009, 7.
- 2 Wilt Idema – Lloyd Haft: *A Guide to Chinese Literature*. University of Michigan, Ann Arbor, 1997, 52.

hitelességet kölcsönözve nekik. De végső soron ezeknek a szövegeknek az elsődleges funkciója a nagyobb kínai városokban élő lakosság szórakoztatása volt, és haszon reményében nyomtatták őket a Song-kor óta.³

A Song-kor azonban nem csak gazdasági és társadalmi keretet adott a beszélt nyelvű elbeszéléseknek. A dinasztia színes karaktereinek történetei közül sok került be a későbbi elbeszélésirodalomba. Ennek legkiválóbb példája Bao bíra alakja, akihez a történelmi Bao Zheng 包拯 szolgált alapul.

Bao Zheng egy 999 és 1062 között élt kínai tisztviselő és államférfi volt. Élete a Song-hivatalnokgárda aranykorára esik, olyan jelentős kortársai voltak, mint például a nagy reformer Wang Anshi 王安石, Su Dongpo 蘇東坡 vagy Ouyang Xiu 歐陽修.

Karrierje során számos hivatali pozíciót töltött be az alacsonyabb helyi hivatalnoki posztoktól egészen a bürokrácia legmagasabb szintjeig, jellemzően cenzori és bírói pozíciókat. Magatartása miatt már a maga korában is híres volt arról, hogy mennyire tudatosan küzd a korrupció ellen, és hogy mennyire ügyel arra, hogy a bűnösök elnyerjék méltó büntetésüket. 1052-ben a Longtu Pavilon (*Longtuge* 龍圖閣 „Sárkánymintás pavilon”) tagjává nevezték ki. Ugyan rövid ideig tevékenykedett csak a testületben, a köznyelvben még ma is sokszor úgy emlegetik, hogy „Sárkánymintás Bao” vagy *Bao Longtu* 包龍圖.

Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy a Bao által inspirált karakter nagy karriert futott be először a hagyományos kínai színjátszásban, majd később az elbeszélésirodalomban, mégis hivatalnoktársai a maga korában nem tartották Baót kifejezetten „zseniális” hivatalnoknak. Legjobb esetben egy kötelességtudó, jóakarátú, ámde végsősoron középszerű embernek tartották, legrosszabb esetben pedig a hivatalnokgárda egy olyan vaskalapos tagjának, aki mindenkit csak kritizált úgy, hogy ő maga sem volt feltétlenül szent.⁴

Legkorábbi életrajza nagyjából 20 évvel Bao halála után született, és már ez is tartalmaz a bírói tevékenységéről szóló, a legendáknak kiváló táptalajt szolgáltató anekdotákat, amik később bekerültek a kínai jogi irodalomba is.⁵ Már a *Tangyin Bishi* 堂陰比事 („Párhuzamos esetek a körtefák árnyékából”)⁶ című, a Song-korban összeállított igazságszolgáltatási

3 Monika Motsch: Die chinesische Erzählung vom Altertum bis zur Neuzeit. K.G. Saur, München, 2003, 137.

4 Bao hivatalos életrajzában legalább egy eset le van jegyezve, ahol meg akarta védeni a beosztottjait a felelősségre vonás alól, és erről csak akkor tett le, miután megfenyegették, hogy őt is elítélik az ügyben. Y. W. Ma: *The Pao – Kung tradition in Chinese popular literature*. Yale PhD archive, New Haven, 1972, 47.

5 Ma: i. m., 34.

6 A cím jelentése szimbolikus. A „körtefák” az erényes hivatalnokra utalnak.

kézikönyv is tömör, klasszikus kínai nyelven közli Bao életének talán leghíresebb epizódját, a kivágott ökörnylev ügyét:

Amikor Bao Zheng helyettes tisztviselő volt a yangzhoui Tianzneng járásban, valaki kivágta és ellopta egy marha nyelvét. Bao titokban megparancsolta az áldozatnak, hogy térjen haza, vágja le a marhát, majd pedig adja el a húsát. Miután ez megtörtént, egy ember bejelentést tett, hogy egy marhát levágtak.⁷ Bao Zheng kihallgatta.

– Miért van az, hogy miután kivágtad egy másik család marhájának a nyelvét, még idejössz panaszkodni is?

Az illető megremült, és alávetette magát a büntetésnek.⁸

Tömörsége ellenére ez a történet a későbbi Ming-kori változat összes fontosabb cselekménymozzanatát tartalmazza.⁹

A Ming-korból maradtak ránk az első gong'an 公案 gyűjtemények. Ezek az elbeszélések általában egy-egy bíra személye köré vannak csoportosítva, a középpontjukban pedig egy bűneset áll. A gong'anok minden esetben bűnügyi történetek, struktúrájukban és felfogásukban jelentősen eltérnek a nyugati bűnügyi irodalomtól.

A klasszikus nyugati bűnügyi irodalom¹⁰ főszereplője a nyomozó vagy a detektív. Bár alapvetően a detektív az olvasó számára nem egzakt azonosulási pont, de mindenféleképpen viszonyítási alap. A detektív az, akivel az olvasó (a karakter különbsége és/vagy zsenialitása miatt) nem tud azonosulni, azonban a nyomozási folyamat során igyekszik vele lépést tartani, az olvasás során mintegy versenyezik vele, hátha előbb jön rá valamire, mint ahogy azt a detektív felfedné.¹¹

A középpontban egy bűneset áll itt is, de alapvetően nem annak erkölcsi vonulata szolgáltatja az adott mű gerincét, hanem „rejtvénytérte”, azaz szokatlansága, illetve az, hogy a „hagyományos” igazságszolgáltatás nem tud mihez kezdeni vele, és kénytelen igénybe venni egy külső

7 A marhát, igazsálat révén csak kormányzati engedéllyel lehetett levágni. (Lásd Tang törvénykönyv, 15. fejezet, 8. paragrafus.)

8 桂萬榮 Gui Wanrong 吳訥 Wu Ne 張秀春 Zhang Xiuchung: 堂陰比事, 堂陰比事續編, 堂陰比事補編 *Tangyinbishi, Tangyinbishi xubian, Tangyinbishi Bubian*, 鳳凰出版社 Fenghuang Chubanshe, Nanjing, 2021, 46–47. Robert van Gulik beosztása szerint ez a 23/B eset a műben.

9 A történet ezen változata a tanulmány függelékében olvasható.

10 A zsánerkonvenciók értelmezése során Sir Arthur Conan Doyle munkáit veszem alapul, de alapjában véve a 19. század második felében keletkezett gazdag bűnügyi irodalomról van szó.

11 Nusser: i. m., 46.

szereplő szolgálatait, hogy a jogrendszer fennmaradjon. (Röviden tehát a Lestrade–Holmes viszony a standard.)

A gong'an történetekben ezzel szemben nem létezik az igazságszolgáltatás és a nyomozási készség közötti ilyesfajta szétválasztás. Bao egyszerre látja el a nyomozói szerepet és képviseli az állami igazságszolgáltatást. Nemcsak megoldja az ügyet, de ítélkezik is. A kínai bíra alakja tehát számos nyugati jogi-társadalmi funkciót képes ellátni egymagában.¹²

Bao azon kívül, hogy egyszerre képviseli, látja el a nyomozó és az igazságszolgáltató szerepét, a legtöbb történetben delegál. A történetekben sok esetben elküldi a hivatali szolgálait, hogy nyomok után kutassanak, kikérdezzenek vagy pedig elfogjanak valakit. Hosszútávon ez a sajátosság ahhoz vezetett, hogy egyes gong'an regények, ha eredetileg valamelyik bíra alakjára fókuszáltak is, az epizódfüzéreken során azok szerepe egyre csökkent, míg nem a végére szinte kizárólag az igazságosztó hivatali szolgálakalandjairól szólnak.¹³

Azonban ezek az eltérések jelentősen megváltoztatják az olvasó kapcsolatát a szöveggel. Bár ezeknek a szövegeknek a funkciója jórészt a szórakoztatás volt, nem elhanyagolható az általuk közvetített erkölcsi és társadalmi világkép.

Bao minden esetben a hatalom képviselője, s mint ilyen, nincs megkötve a keze, hogy milyen eszközöket használ a tettes kézre kerítése során. A nyugati olvasó megdöbbenésére ezekkel az eszközökkel él is. Bao rutinosan tartóztat le, alkalmaz kínzásokat és kérvényez kivégzéseket a legkülönbébb esetekben, legyen az elkövető buddhista szerzetes, hűtlen férj vagy a császár egyik rokona.¹⁴

Ezen kívül Bao ítéletei mindig tökéletesek, a tettes sohasem ússza meg a büntetést, Bao és az emberei mindig felelősségre vonják a tetteseket. De a tettes felkutatása általában nem is igényel különösebb erőfeszítést. Vagy a bíró józan esze és emberismerete, vagy pedig valamilyen természetfeletti közbenjárás révén elég rövid idő alatt meg tudja oldani az ügyeket, a tettest pedig megbüntetik.¹⁵

12 Sabine Schommer: *Richer Bao – Der chinesische Sherlock Holmes?* Brockmeyer, Bochum, 1994, 72.

13 Például a Bao bírát szerepeltető Sanxia Wuyi 三俠五義 (Három hős és öt vitéz) című Qing-kori regény is fokozatosan elhagyja Bao bíra alakját a regény első harmada után.

14 A halálos ítéleteket a császári udvarnak kell jóváhagynia. A kínvallatásra szabott egyetlen határ az, hogy a hivatalnok felelős azért, ha valakit halálra kínozt, tehát jól meg kellett ítélnie, hogy valaki mennyi fizikai fenyegetést tolerál. De alapjában véve egy pozitív figurához képest a nyugati olvasó számára Bao megdöbbentő gyakorisággal fordul a kínvallatás eszközeihez.

15 Schommer: i. m., 79–81.

Alapvetően a nyomozati funkció sok történetben szinte minimális. Nem is a rejtélyen van a hangsúly, mivel az elkövető kilétét a történetek jelentős részében az elejétől fogva ismerjük, bűnük elkövetésének módja és miértje azonnal az olvasó elé van tárva.¹⁶ Ezért tehát, bár a hangsúly kezdetben a bűncselekmény megrázó voltán van, nem annak felgöngyölítése adja az olvasó számára az izgalmat és a feloldást, hanem valami olyasmi, ami a legtöbb esetben a nyugati bűnügyi irodalomból szinte teljesen hiányzik. Ez pedig nem más, mint a büntetőper, az ítélet és annak sokszor rendkívül grafikusan leírt végrehajtása, illetve egyes esetekben az ezekhez tartozó dokumentumok, mint például az ítélet szövege, ami általában ócsároló hangnemben beszél az elítéltről és cselekedetéről.¹⁷ Tehát a történetek sok esetben a teljes törvényszegési, igazságszolgáltatási és büntetésvégrehajtási folyamatot tartalmazzák.

Bao korrumpálhatatlansága, emberismerete, a köznép szeretete, emberfeletti munkabírása és a bűnök kompromisszumot nem tűrő üldözése egy hivatalnoknak készülő, vagy már hivatalnoki posztot betöltő olvasó számára egyenes jellemű példaképként szolgál.

Másik oldalról nézve, a hivatali pályán kívüli olvasók számára Bao a hatalom pozitív képviselője. Cselekedetei az adminisztráció és a benne dolgozók kompetenciáját és igazságosságát hirdetik. Baóra mindig lehet számítani, bárki fordulhat hozzá panasszal, mindegy, hogy kinek a keze által szenvedett el igazságtalanságot. Más hivatalnokokkal szemben, a hagyomány szerint Bao hivatalába szabad volt a bejárás, így bárki bemehetett megkongatni a harangot az udvaron, hogy kihallgatást kérjen. Tehát egy elérhető, megértő, megbízható figura, akinek egyetlen célja az, hogy minden bűnös megkapja a jussát.

De, ami miatt az esetek megmentője, pont attól lesz Bao Zheng a törvényszegők legrosszabb rémálma. Egy bíra, akit nem lehet megvesztegetni vagy becsapni. A kínzások és kivégzések leírása mindenféleképpen az erkölcstelen és törvénytelen cselekedetek elrettentésére szolgált, azon túl, hogy feloldást nyújtott az áldozattal azonosuló olvasók számára is. Az elrettentő hatást csak fokozza az, hogy Baót nem lehet megvesztegetni, illetve, hogy természetfeletti erők kegyeltje. Az igazságszolgáltatás megállíthatatlan képviselője.

Bao tehát így egyszemélyben az egész törvényes rend és kínai hivatalnokrendszer megtestesítőjévé válik, aki cselekedetei révén fenntartja a rendszerbe vetett bizalmat, és elrettenti a potenciális bűnözőket a szabályok áthágásától a garantált, rendkívül kegyetlen büntetéssel.

16 Ma: i. m., 7–8.

17 Mint az a függelékben mellékelt történet végén is látható.

Összegezve, a gong'an irodalom, és azon belül is a Bao bíra hagyomány a bűnügyi irodalom egy érdekes alfaja, amelyben, a nyugati típusú történetekkel szemben, a fókusz sokkal kevésbé a dedukción és a rejtély feloldásán van. Bao történeteinek középpontjában az igazságtalanságok orvoslása és a bűncselekményeket elkövetők szinte sorsszerű, kegyetlen megbüntetése áll, gyakran természetfeletti segítséggel. Bár a történelmi Bao Zheng nem volt egy forradalmian gondolkodó, kiemelkedő hivatalnok, elszántsága jó táptalajnak bizonyult a mítoszteremtéshez, ezáltal az évszázadok során bekerült a kínai kulturális kánonba mint példamutató hivatalnok, aki küzd az igazságért, bárkivel is kell szembeszállnia azért, hogy annak érvényt szerezzen.

Függelék

Bao bíra esetei:

Negyvenkilencedik eset: A kivágott ökörnyelv¹⁸

A legenda szerint, amikor Bao bíra a kaifengi igazságszolgáltatásban volt hivatalnok, egy chengdongi, Xiaoyang nevű faluban élt egy földműves, akit Liu Quannek hívtak. Egy nap, amikor a földekről jött haza, észrevette, hogy az ökrének tele van a szája vérrrel, légzése pedig nehézkes volt, de ennek ellenére még élt. Liu Quan alaposan megvizsgálta a dolgot, és arra jutott, hogy valaki kivágta az állat nyelvét. Írt is egy feljelentést Bao bírának, amiben az alábbiak álltak:

Gyilkosságot szeretnék bejelenteni! A földműveléshez szántani kell, a szántáshoz ökör kell. Ha az ökörnek nincs nyelve, szántani se tud, így gyakorlatilag mintha megölték volna. Könyörgöm uraságnak, hogy panaszomat orvosolja!

Bao bíra elolvasta a beadványt, majd kicsit eltöprengett, és utána Liu Quanhez fordult.

– Haragban vagy a szomszédaiddal? – kérdezte.

– Azt reméltem, hogy uraságod dönt az ügyben... – válaszolta Liu Quan.

18 A fordítás alapjául szolgáló szövegkiadás: Ismeretlen szerző: 包公案 *Bao Gong'an*, 北方文艺出版社 Beifang Wenyi Chubanshe, Beijing, 2016, 95–96.

Bao elővett öt füzérnyi pénzt, és odaadta neki. Arra utasította, hogy térjen haza, vágja le az állatot, majd a húsát adja a szomszédainak, a pénzből pedig vegyen új állatot a szántáshoz. Liu nem merte elfogadni a pénzt, Bao azonban nem tágitott, így Liu elvette a pénzt és elment. Ezután Bao bíra rögtön kihirdette, hogy ha valaki titokban levág egy igásállatot, akkor a feljelentő három pénzfüzérnyi jutalomban részesül. Liu hazatért, és az utasításoknak megfelelően levágta, megnyúzta és megfőzte az állatot, a húst pedig szétosztotta a szomszédai között. A keleti szomszédja, akit úgy hívtak, hogy Bu An, régóta haragosa volt. Bu An megragadta Liut.

– Kiragasztottak egy rendeletet a hivatal elé, hogy három füzér pénz-jutalmat adnak annak, aki elfog valakit, aki titkon igásállatot vág le, és ezt be tudja bizonyítani! Hogy van hát merszed marhát vágni? – mondá, és se szó, se beszéd, azon nyomban megkötözte Liut, hogy Bao bíra elé vigye.

Bao bíra eközben a harmadik őrségváltás idején álmában azt látta, hogy az egyik porkolábja egy nyeregben ülő nőt vezet, kezében kard, testén ezernyi vágás. Rusnya egy teremtés volt, mondta magának Bao, mire a nő eltűnt. Megpróbálta felfogni a dolog jelentőségét, miután felkelt, de nem járt sikerrel. Másnap korán reggel Bu An elment a hivatalba, hogy bepanaszolja Liu Quant az ökrök levágásának ügyében. Bao bíra a tegnapi esti álmán gondolkodott, és próbálta összefüggésbe hozni a mai esettel. A porkoláb minden bizonnyal Bu karakter volt, a nyereg az An karakter, a kardfogás a ge karakter, az ezernyi seb a nyelv karakterére utal, végül pedig a rondaság a marhára.¹⁹ Bu An és Liu Quan haragban áll, az biztos. Tegnapi az levágta az ökröt, ez meg már ma itt van, hogy bemószerolja a vágásért!

Ezért azonnal megparancsolta, hogy Bu Ant tartoztassák le. A börtönőr elővette a kínzóeszközöket, és így szólt Bu Anhoz:

– Aki bevallja a bűneit, az mentesül a szenvedés alól.

Bu An rendkívül megrémült, és nem volt más választása, minthogy vallomást tegyen. Mivel egyszer Liu Quan nem adott neki kölcsön tűzifát, megharagudott rá. Ezért a hetedik hónap tizenharmadik napjának estéjén, amikor látta, hogy Liu ökre a domboldalban jóízűen legelészett, oda-ment és kivágta a nyelvét. A börtönőr, miután kihúzta belőle az igazságot, másnap elmondta Baónak, amit megtudott, aki ezután megparancsolta, hogy a törvényeknek megfelelően Bu Ant egy hónapra zárják nyilvánosan kalodába. A bírói határozatban ez állt:

19 Az álom jelentősége abban van, hogy a látványt kínai karakterekkel leírva, a szöveget alkotó karakterek elemeiből összeállítható az a mondat hogy „Bu An kivágta a marha nyelvét”, ezzel az eset egy kódolt megoldását adva Bao kezébe.

A vizsgálat napvilágra hozta, hogy Bu An Liu Quan haragosa. Haragtól, gonoszságtól és tudatlanságtól duzzadt a szíve, ezért hát kivágta a jószág nyelvét, ezzel elégítve ki gonosz hajlamait. Megtudta, hogy valaki levágott egy marhát, úgy, hogy azt nemrég megtiltották és ezután cselhez folyamodott. Miután a húst szétosztották, rögtön eljött bejelentést tenni, nagyon okosnak gondolva magát! Honnan is tudhatta volna, hogy a vágásra való utasításnak és a tiltásnak mélyebb jelentése van? Pontosan az történt, hogy az okoskodása miatt épp ellenkezőleg, saját magát keverte bajba! Minthogy csak egy ostoba bugrisról van szó, így a kalodával és botozással fogunk példát statuálni!

Az ítélet kihirdetése után a nép meg volt győződve arról, hogy Bao bíra tökéletesen átlátta az esetet.

További felhasznált irodalom

- Gulik, Robert van (ford.): *T'ang-yin-pi-shih: "Parallel cases from under the pear-tree"*. E. J. Brill, Leiden, 1956.
- Gulik, Robert van (ford.): *Dee Goong An: Celebrated Cases of Judge Dee*. Dover Publications, New York, 2003.
- Idema, Wilt L. – Haft, Lloyd: *A Guide to Chinese Literature*. University of Michigan, Ann Arbor, 1997.
- Schmoller, Bernd: *Bao Zheng (999–1062) als Beamter und Staatsmann*. Brockmeyer, 1982.
- Song Ci: *Egy kínai halottkém feljegyzései*. Fordította Tokaji Zsolt. Quattrocento Kiadó, Budapest, 2013.
- Zsifkovits Zoltán: Guanyin bódhiszattva álombéli közbenjárása. *1749.hu*. Közzétéve: 2025. szeptember 23. Online elérhető: <https://1749.hu/szepirodalom/proza/guanyin-bodhiszattva-alombeli-kozbenjarasa.html>. (Letöltve: 2025. november 28.)
- Zsifkovits Zoltán: Qin asszony szelleme visszatér, hogy száműzze Chen Shimeit. *1749.hu*. Közzétéve: 2025. augusztus 13. Online elérhető: <https://1749.hu/szepirodalom/proza/qin-asszony-szelleme-visszater-hogy-szamuZZe-chen-shimeit.html>. (Letöltve: 2025. szeptember 19.)